

УДК 330.322.1: 368.03

Сазонець І. Л.,*доктор економічних наук, професор,***Соловійова О. А.,***старший викладач Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИКІВ В УКРАЇНІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СТАНДАРТИЗОВАНОГО ІНТЕРВ'Ю

У статті розглядається проблема здійснення інвестиційної діяльності страховиками в Україні і виявлення ступеня обізнаності респондентів у перерахованих проблемах.

Ключові слова: *страховик, інвестиційна діяльність, емпіричне дослідження, проблеми інвестиційної діяльності, респонденти, дисперсійний аналіз за Фридманом, рівень обізнаності*

В статье рассматривается проблема осуществления инвестиционной деятельности страховщиками в Украине и выявления степени осведомленности респондентов в перечисленных проблемах.

Ключевые слова: *страховщик, инвестиционная деятельность, эмпирическое исследование, проблемы инвестиционной деятельности, респонденты, дисперсионный анализ по Фридману, уровень осведомленности.*

The article is focused on the determination of problems of realization of investment activity insurers in Ukraine and exposure of degree of knowledge of respondents in the enumerating problems.

Keywords: *insurer, investment activity, insurer, investment activity, empiric research, problems of investment activity, respondents, analysis of variance by Fridman, level of knowledge.*

Постановка проблеми. Страхування виконує багато функцій в економіці країни. Однією з найважливіших з них є інвестиційна. Інвестиційна діяльність страховика має позитивний вплив як на розвиток ринкової економіки, так і на забезпечення ефективного функціонування самого страховика. Доцільність виділення інвестиційної функції страхування підтверджується роллю, яку інвестиційна діяльність страховика виконує у розвитку національної економіки, а саме: забезпечення фінансової безпеки акумульованих коштів юридичних та фізичних осіб; потенціальне збільшення обсягів інвестиційних ресурсів завдяки збільшенню інвестиційного до-

ходу страхувальника і страховика; формування класу активних індивідуальних інвесторів завдяки залученню страхувальників до участі у прибутку через систему нарахування бонусів або повернення частини страхового внеску; спрямування інвестиційних ресурсів у конкретні галузі економіки, які визначаються Кабінетом Міністрів України.

Таким чином, якщо на макрорівні інвестиційна діяльність є необхідною для національної економіки, то на мікрорівні вона є необхідною для кожного окремого страховика, тому що поліпшує ринкову позицію страховика. Страхові компанії, як і будь-який інвестор, будуть активно розміщувати вільні грошові кошти на фінансових ринках, якщо будуть своєчасно виявлені і вирішені проблеми розвитку інвестиційної діяльності страховиків України. Тому є необхідним визначити перелік основних проблем розвитку цієї діяльності страховиками України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Деякі науковці ототожнюють поняття “інвестиційна діяльність” та “інвестиційний процес”. Наприклад, А.В. Мертенс вважає, що основний зміст діяльності інституційного інвестора можна охарактеризувати поняттям інвестиційний процес, складовими якого є: формування інвестиційної стратегії на основі цілей та обмежень діяльності організації, а також тих можливостей, які надаються ринком; аналіз інвестицій, під яким розуміється аналіз ринку в цілому, його сегментів, окремих цінних паперів; формування інвестиційного портфеля; управління портфелем; оцінка ефективності інвестиційної діяльності, [1, С. 367-368].

Інвестиційна діяльність – це послідовна, цілеспрямована діяльність, що полягає в капіталізації об’єктів власності, у формуванні та використанні руху інвестиційних ресурсів, регулюванні процесів інвестування і міжнародного руху інвестицій та інвестиційних товарів, створенні відповідного інвестиційного клімату і має на меті отримання прибутку або певного соціального ефекту [2, С. 5].

Оскільки деякі автори ототожнюють поняття “інвестиційна діяльність” та “інвестиційний процес”, авторами запропоновано наступне тлумачення поняття “інвестиційна діяльність страхової компанії”. Інвестиційна діяльність страхової компанії – це діяльність, яка полягає у реалізації інвестиційної стратегії страховика, що базується на плануванні, формуванні та вкладанні вільних грошових коштів в активи, які забезпечують позитивний економічний надлишок і фінансову безпеку основної діяльності страховика.

Економічний механізм інвестиційної діяльності компанії зі страхування життя і компанії із загального страхування відрізняється, в першу чергу, розподілом інвестиційного доходу. Так, у загальному страхуванні інвестиційний дохід залишається у розпорядженні страхової компанії, а у страхуванні життя розподіляється між страхувальником і страховою компанією. Таке приєднання інвестиційного доходу дозволяє страхувальникам сплачувати не усю страхову суму, а її частину – до 70-80% залежно від тривалості дії страхового полісу. В країнах з розвинутими банківськими

ринками, де депозитні ставки не перевищують трьох відсотків річних, а страхові компанії за рахунок активних інвестиційних операцій досягають щорічного збільшення резерву внесків зі страхування життя на 6-8, іноді 10 – 12 відсотків річних. У таких умовах страхування життя розглядається як вигідне вкладення коштів, як спосіб нагромадження капіталу, [3, С. 292]. На зрівняння суми сплачених внесків-брутто з сумою коштів у страхових резовах потрібно 5-6 років, тому в окремих країнах встановлюється мінімальна тривалість договорів страхування життя в 5 років. В умовах сучасного українського страхового ринку таке зрівняння настає через більший проміжок часу, [3, С. 293].

Наближення страхового бізнесу до інвестиційного має своє відображення і в організаційних формах, [4, С. 203]. Так, на українському страховому ринку активністю відзначилася австрійська “Vienna Insurance Group”, яка придбала 62% акцій СК “Українська страхова група”, загальна вартість пакета акцій якої, на думку експертів, становить 250 млн грн. Австрійська компанія вже має пакети акцій семи українських страхових компаній: “VAB страхування”, “VAB Життя”, “VAB Re”, “Княжа”, “Глобус”, “Юпітер” та “Українська страхова група” [5, С. 112].

Здійснення інвестиційної діяльності страхових компаній та надання ними страхових послуг тісно взаємопов’язані між собою. Тому надавати оцінку інвестиційному потенціалу страховика необхідно поряд із аналізом його страхової діяльності [6, С. 119]. Тобто, первинною діяльністю страховика є його операційна діяльність – страхування. Тому для виявлення проблем розвитку інвестиційної діяльності страховика необхідним є аналіз страхової, яка впливає на інвестиційний потенціал страхової компанії.

На ринку страхування фізичних осіб є чотири основних типа сегментатії – поведінковий, географічний, демографічний і соціально-економічний розподіл. Схильність до страхування визначається поведінковим профілем споживача. Це поняття включає орієнтацію на визначені цінності та стиль життя. Так, національна традиція опори на сім’ю у складних ситуаціях є характерною для ряду східних культур. А за соціокультурними чинниками до найбільш чутливих до ризику є особи з вищою економічною та технічною освітою, які мають достатньо високе місце в структурі управління підприємства і мають високий рівень доходів, [7, С. 40-41].

Враховуючи вищенаведене, для аналізу основних проблем розвитку страхової та інвестиційної діяльності страхових компаній необхідним є формулювання цих проблем, розробка анкети стандартизованого інтерв’ю з метою виявлення ступеню обізнаності цільової групи респондентів у питаннях здійснення вказаної діяльності страховиків.

Виявивши ступінь обізнаності респондентів по зазначених питаннях, необхідним є аналіз отриманих результатів опитування, обґрунтування невідповідності відповідей реальному становищу та тенденціям розвитку страхового ринку України. Осмислення процесу формування попиту на

інвестиційну послугу страховиків допомагає страховикам виявити ті чинники, які можуть сприяти створенню позитивного іміджу страхування в суспільстві, зокрема інвестиційної діяльності страховика.

Метою статті є визначення проблем здійснення інвестиційної діяльності страховиками і виявлення ступеню обізнаності респондентів цих проблем.

Виклад основного матеріалу. Для емпіричного дослідження проблем та перспектив розвитку інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні було розроблено спеціальний інструментарій – анкету стандартизованого інтерв'ю. Один з розділів анкети був присвячений основним проблемам інвестиційної діяльності страховиків України. В даному розділі було виділено пункт, в якому приділялася увага рівню обізнаності респондентів щодо наступних аспектів інвестиційної діяльності страховиків в Україні: механізм формування капіталу страховиків; кошти страхової компанії, які можуть бути використані як джерело інвестицій; розмежування особливостей діяльності страховиків зі страхування життя та ризикового страхування; можливості розміщення страхових резервів за видами страхування страховиками; рівень запропонованого інвестиційного доходу за страховими полісами життя; характеристика інвестиційного потенціалу України; приблизний рівень рентабельності інвестицій у цінні папери українських емітентів; рівень розвитку іпотечного ринку; спільні сфери інтересів між банками та страховиками; іноземний досвід розвитку інвестиційної діяльності страховиків. Зміст пункту формувався на основі проведеного теоретичного аналізу досліджень, що проводилися в даній сфері та з урахуванням власного бачення цієї проблематики. Також враховувались загальні рекомендації щодо розробки дослідницьких інструментів цього типу – коректне формулювання питань, використання відкритих та закритих питань, пропорційність градацій у відповідях та ін. Були запропоновані варіанти відповідей, які мають 4 градації: “мало що знаю”, “частково обізнаний”, “достатньо обізнаний”, “добре обізнаний”.

Дослідницьку вибірку склали респонденти, які усі мають вищу економічну освіту і всі працюють в економічній сфері. Вік досліджуваних – від 23 до 55 років. Досліджувані були розподілені по трьом віковим групам: перша – 23-28 років; друга – 29-35; третя – 36-55. Всього у дослідженні прийняло участь 100 досліджуваних.

Для виявлення достовірних відмінностей у відповідях респондентів між оцінками різних аспектів у рамках одного смислового блоку анкети ми використовували дисперсійний аналіз (ANOVA) за Фрідманом для зв'язаних (залежних) вибірок. Його використання у даній роботі дозволило з'ясувати, наскільки достовірно відрізняються оцінки респондентів щодо тих чи інших аспектів проблеми, що нас цікавить.

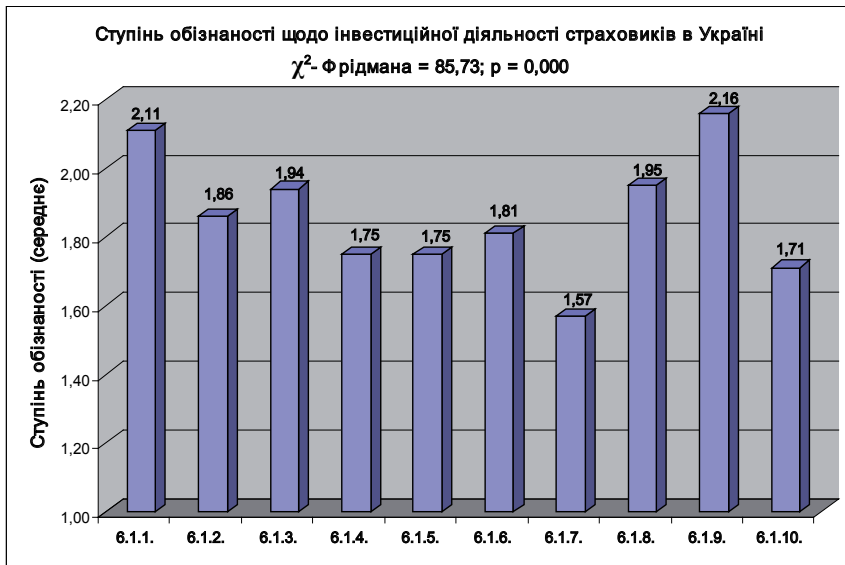
Для аналізу було використано розрахунок критерію χ^2 – Фрідмана. Критерій χ^2 – Фрідмана засновано на ранжируванні ряду повторних вимірів для кожного об'єкту вибірки. Далі розраховується сума рангів для кожної

із умов. Якщо виконується статистична гіпотеза про відсутність розходжень між повторними вимірами, слід очікувати приблизну рівність сум рангів для цих умов. Чим більше розрізняються залежні вибірки за досліджуваною ознакою, тим є більшим значення χ^2 – Фрідмана, емпіричне значення якого розраховується після ранжирування ряду повторних вимірів для кожного об'єкту за формулою:

$$\chi^2 = \left[\frac{12}{Nk(k+1)} \times \sum_{i=1}^k R_i^2 \right] - 3N(k+1), \quad df = k - 1 \quad (1)$$

Критерій – Фрідмана, як і всі інші критерії, показує, що відмінності в оцінках ступеню обізнаності респондентів у тому чи іншому питанні є не випадковими і статистично достовірними при ймовірності помилки $p \leq 0,05$.

За результатами розрахунку було побудовано діаграму (див. рис. 1).

Рис. 1. Діаграма порівняння ступеню обізнаності за позначеними аспектами інвестиційної діяльності страховиків в Україні

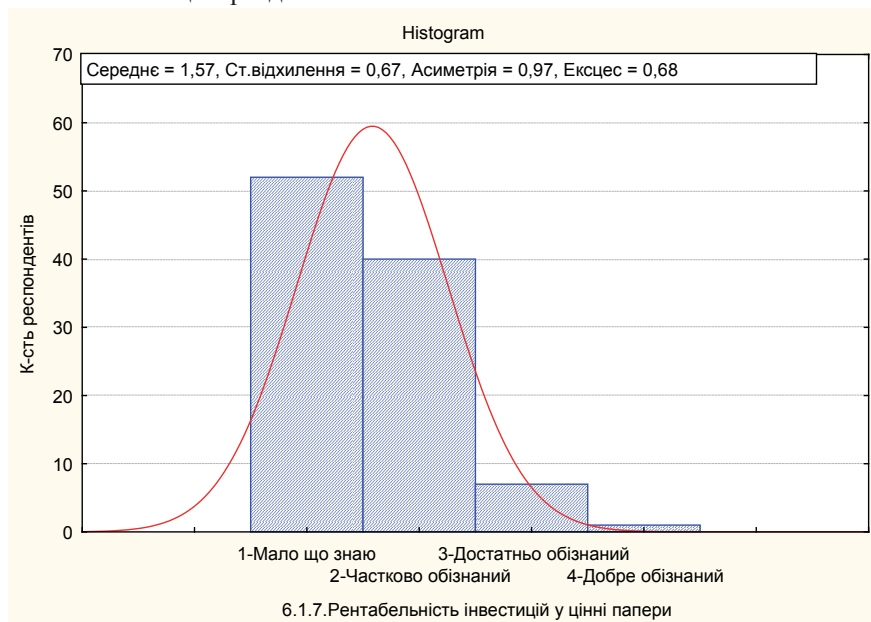
Із діаграми ми бачимо, що є певні відмінності в оцінці ступеню обізнаності за виділеними аспектами, значення критерію – Фрідмана показує, що ці відмінності є не випадковими і статистично достовірними, ймовірність помилки $p=0,0000$. Діаграма дозволяє нам виявити так званих “лідерів” і “аутсайдерів” за ступенем обізнаності. Так, найбільші рівні ступеню обізнаності респонденти виявили за наступними аспектами: спільні сфери інтересів між банками та страховиками; механізм формування капіталу страховиків; розмежування особливостей діяльності страховиків зі стра-

ування життя та ризикового страхування; рівень розвитку іпотечного ринку. А найменші – у приблизному рівні рентабельності інвестицій у цінні папери українських емітентів.

Крім того, із діаграми ми можемо бачити, що по жодному з пунктів середні значення оцінок обізнаності респондентів не перевищують теоретично очікуване середнє значення рівномірного (нормального) розподілу – 2,5. Така загальна “необізнаність” наших респондентів, на нашу думку, може свідчити про певну непрозорість інвестиційної діяльності страхових компаній та недостатньо якісно сформовану їх інформаційну політику.

Розглянемо більш детально та проаналізуємо оцінки респондентів за кожним з цих пунктів. Для унаочнення та деталізації отриманих результатів побудуємо гістограму розподілу оцінок респондентів за аспектом-аутсайдером.

Аспект інвестиційної діяльності страховиків в Україні (такий як спільні сфери інтересів між банками та страховиками), не дивлячись на те, що даний пункт є “лідером” обізнаності, найбільш часто представлено категорією у відповідях “мало що знаю”. По показнику асиметрії та формі розподілу наші респонденти тяжіють в сторону низьких оцінок усвідомленості щодо цього аспекту. Тим не менш, за цим аспектом оцінка рівня усвідомленості найвища в розділі нашої анкети.

Рис. 2. Розподіл оцінок обізнаності щодо рентабельності інвестицій у цінні папери

З рисунку 2 видно, що даний пункт є “аутсайдером” обізнаності, за оцінкою “добре обізнаний” майже ніхто з респондентів не відповів. За показником асиметрії та формі розподілу переважна більшість респондентів оцінила ступінь своєї обізнаності “мало що знаю” або “частково обізнаний”, тобто респонденти тяжіють в сторону низьких оцінок усвідомленості щодо цього аспекту.

Отримані результати можна пояснити, на нашу думку, наступним чином. Запропоновані в анкеті питання включали оцінку аспектів, які характеризують механізм створення інвестиційних джерел страховика, і ті, які характеризують страхову діяльність страховика.

Ми виявили, що респонденти більш обізнані у здійсненні страховиками страхової діяльності, ніж специфіці здійснення ними інвестиційної діяльності. Страховий ринок в Україні розвивається динамічно за рахунок добровільного майнового страхування, у тому числі фінансових ризиків і обов’язкових видів страхування. Банки в останні роки досить активно кредитували населення, а умовою отримання об’єктів кредитування, як правило, було їх обов’язкове страхування. Тому респонденти виявили достатньо високий рівень обізнаності щодо спільних сфер інтересів між банками та страховиками. Пропозиція на ринку житла є недостатньою, тому більшість населення молодого та середнього віку приймають участь у різних програмах іпотечного кредитування, запропонованих банками. Тому респонденти є ще добре обізнаними у рівні розвитку іпотечного ринку в Україні.

В наступному пункті були визначені проблеми у здійсненні інвестиційної діяльності страховиків в Україні. До цих проблем віднесено наступні: недостатність інформації щодо результатів інвестиційної діяльності страховиків; обмеження можливостей інвестування страховиками з боку держави; низька капіталізація страхових компаній; низька платоспроможність населення; низька довіра населення до страхування; низький рівень розвитку страхового ринку; відсутність довгострокової інвестиційної стратегії у страховиків; нерозвиненість фондового ринку в Україні; непривабливий інвестиційний клімат в Україні; державні обмеження щодо відкриття філій іноземних страхових компаній. Респондентам була поставлена задача визначитись зі ступенем важливості вказаних проблем. Крім того, респондентам було запропоновано сформулювати свій варіант проблеми.

До найбільш важливих проблем у здійсненні інвестиційної діяльності страховиків в Україні респонденти віднесли непривабливий інвестиційний клімат в Україні, низьку довіру населення до страхування, низьку платоспроможність і відсутність довгострокової інвестиційної стратегії у страховиків. До помірно важливих проблем – державні обмеження щодо відкриття філій іноземних страховиків.

Отримані результати можна пояснити, на нашу думку, наступним чином. Ті проблеми, від яких залежить формування інвестиційного клімату в Україні, який передбачає активізацію потенційних інвесторів і бажан-

ня пошуку ефективних шляхів реалізації інвестиційних рішень суб'єктів, респонденти визначили дуже важливими. А проблеми державного регулювання інвестиційної діяльності вони віднесли до помірно важливих. Це цілком логічно. Рівень активності бізнесу в країні впливає на конкурентну стратегію суб'єктів господарювання. А головною задачею державного регулювання господарської діяльності в країні є підтримка достатньо високого рівня конкуренції для збільшення ефекту кожного суб'єкту господарювання. Тому успіх інвестиційної політики страховиків залежить, в основному, від них самих. Страхові компанії повинні формулювати свою інвестиційну стратегію з урахуванням можливих засобів щодо збільшення довіри населення до страхування. І головним засобом щодо збільшення цієї довіри є доведення інформації про результати діяльності страховика до споживача страхового продукту.

Розділимо наших респондентів на дві групи в залежності від наявності або відсутності в них страхового полісу. Результати досліджень показали, що є достовірні відмінності між визначеними групами за оцінкою ними ступеню важливості наступних проблем. Так, найвищу ступінь важливості державних обмежень можливостей інвестування страховиків і щодо відкриття філій іноземних страхових компаній визначили респонденти, які мають страховий поліс.

А ступінь важливості проблеми низької платоспроможності населення вони визнали меншою, ніж визнали її респонденти, які не мають страхового полісу.

Такий результат є очікуваний нами. Логічно, що респонденти, які мають страховий поліс, зацікавлені у платоспроможності страховиків і визнають роль держави у регулюванні їх страхової та інвестиційної діяльності дуже важливою. А допуск іноземних страховиків на ринок України збільшить рівень конкуренції, спонукає вітчизняних страховиків врівноважити їх тарифну політику і переглянути роль інвестиційної діяльності страховиків у формуванні їх доходів і доходів страхувателя.

Ті респонденти, які мають страховий поліс, оцінюють проблему низької платоспроможності населення як одну з найважливіших. Однак, вони оцінюють ступінь важливості цієї проблеми нижче, ніж респонденти, які не мають страхового полісу. Цей факт можна пояснити тим, що у осіб, які не мають страхового полісу, розмір доходу є, як правило, меншим, ніж у осіб, які мають поліс.

Дисперсія (розкид) оцінок ступеню важливості недостатності інформації щодо інвестиційної діяльності страховика у респондентів, які не мають страхового полісу, статистично достовірно вища ніж у респондентів, які не мають полісу. Це можна пояснити тим, що респонденти, які не мають страхового полісу, не мають його саме із-за наявності такої проблеми. Можливо, якби інформація щодо інвестиційної діяльності страховика була прозора, рівень розвитку страхування, наприклад, життя збільшився б.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було виявлено наступне:

1) на страховому ринку України існує проблема непрозорості інформаційного поля страхової діяльності;

2) “лідером” обізнаності страхувальників є сфера спільної діяльності між банками та страховими компаніями, а “аутсайдером” – рівень рентабельності інвестицій у цінні папери;

3) до найбільш важливих проблем у здійсненні інвестиційної діяльності страховиків в Україні респонденти віднесли непривабливий інвестиційний клімат в Україні, низьку довіру населення до страхування, низьку платоспроможність і відсутність довгострокової інвестиційної стратегії у страховиків. Крім того, ступінь важливості проблем у респондентів, які мають поліс і які не мають його, розподілилася по-різному;

4) отримані результати доводять, що прозора страхова діяльність збільшує рівень довіри споживачів до страхування, спонукаючи їх на отримання страхового полісу, а досвід страхування спонукає споживачів бути більш обізнаними у реалізації страхової та інвестиційної діяльності.

Література:

1. Мертенс А. В. Инвестиции: курс лекций по современной финансовой теории / Мертенс А. В. – К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. – 297 с.
2. Татаренко Н. О., Теорії інвестицій: Навч. посібник / Татаренко Н. О., Поручник А. М. – К.: КНЕУ, 2000. – 264 с.
3. Шумелда Ярослав Страхування [Текст]: навчальний посібник / Я. Шумелда. – 2-ге вид., розширене. – К.: Міжнародна агенція “Бізон”, 2007. – 384 с.
4. Щербаков В. А. Страхование [текст]: учебное пособие для вузов / В. А. Щербаков, Е. В. Костяева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Киорус, 2008. – 312 с.
5. Нагайчук Н. Г. Оцінка вартості страхового бізнесу / Н. Г. Нагайчук // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 111-116.
6. Соловійова О. А. Оцінка інвестиційного потенціалу страхових компаній в Україні / О. А. Соловійова // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. / редкол.: І.Г. Мансуров (голов. ред.) [та ін.]. – К.: Вид-во Науково-дослідний економічний інститут Мінекономіки України, 2009. – № 11 (102). – 191 с. – С.118-122.
7. Зубец А. Н. Маркетинговые исследования страхового рынка [текст] / А. Н. Зубец. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2001. – 224 с.
8. Сазонец І. Л. Фінансовий механізм пенсійної системи України в умовах трансформації світової економіки [текст]: монографія / І. Л. Сазонець. – Д.: Вид-во Дніпропет.нац.ун-ту, 2008. – 396 с.